

PARTEA I. CONSIDERAȚII TEORETICE

Capitolul I. Considerații generale privind dreptul de moștenire

Secțiunea 1. Aspecte generale

§1. Noțiune și terminologie

Materia moștenirii este reglementată în Cartea a IV-a a noului Cod civil, intitulată *Despre moștenire și liberalități*, în art. 953-1010 și art. 1034-1163.

Dreptul civil al moștenirii este un drept al morții, moarte ce domină condiția tragică umană^[1]. Dreptul la moștenire este și un drept al celor care sunt vii, deoarece această ramură de drept conține normele juridice privind transmiterea patrimoniului defunctului către vii, regulile sale guvernând transmisiunea drepturilor și a obligațiilor patrimoniale din generații în generații^[2].

Conform art. 953 C. civ., moștenirea este transmiterea patrimoniului unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane în ființă. Astfel, patrimoniul include toate drepturile și datoriile defunctului ce pot fi evaluate în bani^[3]. Termenul de moștenire sau succesiune este folosit și în sens de masă succesorală, pentru a desemna patrimoniul defunctului transmis pe calea succesiunii^[4].

Suntem în prezența unei definiții legale care utilizează termenul de moștenire, termen pe care în mod constant doctrina l-a consacrat ca

^[1] PH. MALAURIE, *Les successions. Les libéralités*, 4e éd., Defrénois, Paris, 2010, p. 1.

^[2] E. VERESS, *Drept civil. Moștenirea. Liberalitățile conform Noului Cod Civil*, Ed. C.H. Beck, București, 2012, p. 1.

^[3] FR. DEAK, *Tratat de drept succesoral*, ed. a II-a, Ed. Universul Juridic, București, 2002, p. 5.

^[4] E. VERESS, *op. cit.*, p. 2.

fiind cu mult mai potrivit în privința transmisiunilor *mortis causa*, față de termenul de succesiune, susceptibil de a avea mai multe înțelesuri. Aceasta nu înseamnă, însă, că folosirea termenului de succesiune a devenit incompatibilă cu transmisiunile patrimoniale *mortis causa*. Însăși legea continuă să utilizeze ambele termene, vorbind, în art. 965 C. civ., despre reprezentarea succesorală, în art. 1086 C. civ., despre rezerva succesorală, în art. 1103 C. civ., despre termenul de opțiune succesorală. Prin urmare, chiar dacă, pentru definirea noțiunii, noul Cod civil preferă să folosească termenul de moștenire, constatăm că acesta este utilizat, în ansamblul legii, în paralel și concomitent cu cel de succesiune, bineînțeles în accepțiunea restrânsă a acestuia^[1]. Totodată, se observă o îndreptare mai pregnantă a legiuitorului către termenii de *moștenire* sau *moștenitor* în locul celor de *succesiune* sau *succesor*^[2]. Beneficiarii patrimoniului succesoral sunt denumiți cu preferință *moștenitori*, iar nu *succesori*, această din urmă noțiune fiind susceptibilă a desemna nu numai pe dobânditorii unor drepturi și obligații ca urmare a decesului unei persoane, ci pe orice subiect de drept civil care urmează – *succede* – pe un altul în lanțul firesc al transmisiunilor patrimoniale, atât prin acte între vii, cât și pentru cauză de moarte.

Moștenirea este definită în primul rând ca o transmisiune a unui patrimoniu aparținând unei persoane fizice, transmisiune ce are loc la decesul titularului său, și care presupune un transfer unitar, atât al activului, cât și al pasivului. Specificitatea moștenirii stă în aceea că, așa cum vom mai arăta în cele ce urmează, ea operează numai în privința transmiterii patrimoniului persoanelor fizice care încetează a mai exista, regimul juridic succesoral nefiind aplicabil încetării persoanelor juridice^[3].

Articolul 46 din Constituție stipulează faptul că dreptul la moștenire este garantat. Respectivul text din legea fundamentală este un mecanism complementar de protecție a dreptului de proprietate privată, alături de alte articole din Constituție, care au ca obiect direct protejarea proprietății private. S-a arătat că dreptul de moștenire este un corolar al dreptului de proprietate privată^[4]. Totodată, acest din urmă drept nu ar putea

[1] D. NEGRILĂ, *Moștenirea în noul Cod civil*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 10.

[2] I. GENOIU, *Dreptul la moștenire în noul Cod civil*, Ed. C.H. Beck, București, 2012, p. 13.

[3] D. NEGRILĂ, *op. cit.*, p. 11.

[4] *Ibidem*.

constitui un stimulent pe deplin eficient al activității productive a indivizilor dacă bunurile care formează obiectul lui n-ar putea fi transmise succesorilor celui care le-a dobândit^[1].

Moștenirea este unul dintre modurile de dobândire a dreptului de proprietate^[2]. Astfel, art. 557 C. civ. stipulează faptul că dreptul de proprietate se poate dobândi, în condițiile legii, prin convenție, moștenire legală sau testamentară, accesiune, uzucapiune, ca efect al posesiei de bună-credință în cazul bunurilor mobile și al fructelor, prin ocupațiune, tradițiune, precum și prin hotărâre judecătorească, atunci când ea este translativă de proprietate prin ea însăși, iar în cazurile prevăzute de lege, proprietatea se poate dobândi și prin efectul unui act administrativ.

Totodată, se arată că prin moștenire nu se transmite doar dreptul de proprietate, ci, pe această cale, poate fi transmis întregul patrimoniu sau o fracțiune din patrimoniul persoanei decedate sau alte drepturi decât cel de proprietate^[3].

Astfel, între instituția moștenirii și cea a dreptului de proprietate există o legătură indisolubilă, ele aflându-se într-o deplină interdependență. Practic, pe măsura dezvoltării proprietății private, a apărut necesitatea continuării personalității defunctului titular al drepturilor și, pe cale de consecință, a apărut necesitatea transmisiunii patrimoniului acestuia la decesul său. Pe de altă parte, dreptul de proprietate este o componentă intrinsecă a transmisiunii succesoriale și, am putea spune, cauza principală a declanșării și funcționării acestui întreg angrenaj. Afirmăm aceasta pentru că dobândirea dreptului de proprietate constituie, de cele mai multe ori, factorul care justifică psihologic acceptarea calității de moștenitor și, implicit, a obligațiilor corelative drepturilor transmise^[4].

Defunctul este numit *de cuius* atât în doctrină, cât și în jurisprudență. Nu de puține ori se folosește și termenul de autor al moștenirii, care poate fi numai persoana fizică, regulile transmisiunii succesoriale nefiind aplicabile încetării persoanelor juridice. În acest ultim caz, deși suntem în prezența unor transmisiuni universale sau cu titlu universal, normele

[1] T. DRĂGANU, *Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar*, vol. I, Ed. Lumina Lex, București, 1998, p. 168.

[2] M. DOJANA, *Moduri de dobândire a dreptului de proprietate privată în noul Cod civil*, în M. ULIESCU (coord.), *Noul Cod civil. Comentarii*, Ed. Universul Juridic, București, 2011, p. 138.

[3] E. VERESS, *op. cit.*, p. 2.

[4] *Ibidem*.

aplicabile au o natură specială și sunt cuprinse în legile speciale aplicabile, Legea nr. 31/1990 a societăților^[1] și Legea nr. 85/2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență^[2]. Art. 78 C. civ. stipulează faptul că persoanei decedate i se datorează respect cu privire la memoria sa, precum și cu privire la corpul său și că memoria persoanei decedate este protejată în aceleași condiții ca și imaginea și reputația persoanei aflate în viață.

Toate persoanele care dobândesc patrimoniul unei persoane fizice decedate sunt moștenitori, respectiv succesori sau erezi, și legatari în cazul moștenirii testamentare.

Obiectul transmisiunii succesoriale îl reprezintă patrimoniul, reprezentat de totalitatea drepturilor și obligațiilor evaluabile în bani pe care le are o persoană fizică. Art. 31-33 C. civ. reglementează noțiunea de patrimoniu. Succint, patrimoniul este format din totalitatea drepturilor și obligațiilor cu conținut economic (evaluabile în bani) aparținând unei persoane. El este, în esență, o universalitate juridică și, în același timp, un atribut al personalității. În componența patrimoniului intră drepturile și obligațiile cu valoare economică, iar nu bunurile care formează obiectul acestora^[3]. Altfel spus, integrarea bunurilor ca făcând parte din patrimoniul unei persoane este consecința faptului că asupra acestor bunuri poartă anumite drepturi și obligații. În cursul vieții unei persoane, patrimoniul acesteia poate să cunoască o dinamică diferită a fluxurilor patrimoniale, fără să fie atinsă de fapt existența patrimoniului ca atare.

Cei care primesc patrimoniul succesoral, respectiv moștenitorii defunctului, pot fi atât persoane fizice, cât și persoane juridice. În același timp, în categoria moștenitorilor unui defunct se include atât statul, ca entitate națională, cât și unitățile administrativ-teritoriale ale acestuia (comuna, orașul sau municipiul).

Patrimoniul, ca atribut al personalității, se caracterizează prin mai multe trăsături:

- numai persoanele au un patrimoniu
- orice persoană are un patrimoniu
- o persoană nu poate avea decât un singur patrimoniu.

[1] Titulatura legii în cauză a fost modificată, prin efectul Legii nr. 76/2012, pentru punerea în aplicare a Legii nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă.

[2] M. Of. nr. 466 din 25 iunie 2014.

[3] G. BOROI, C.A. ANGELESCU, *Curs de drept civil. Partea generală*, Ed. Hamangiu, București, 2011, p. 74.

În cadrul patrimoniului aceleiași persoane pot exista mase patrimoniale diferite, care reprezintă de fapt părți ale unui întreg, având și ele la rândul lor trăsătura universalității pe care o are întreg patrimoniul. Acesta, deși unitar în esență, este totuși divizibil. Divizibilitatea patrimoniului în mai multe mase patrimoniale nu contravine ideii de unitate și unicitate a patrimoniului. În considerarea prevederilor art. 1114 C. civ., în patrimoniul moștenitorilor avem două mase patrimoniale distincte, formate, una dintre ele, din bunurile moștenite, și cealaltă, din bunurile aparținând moștenitorului^[1].

Astfel, ceea ce se transmite cu ocazia decesului unei persoane fizice este patrimoniul acesteia, respectiv drepturile și obligațiile cu conținut economic pe care aceasta le-a avut, iar nicidecum drepturile personal-nepatrimoniale ale defunctului, care se sting odată cu încetarea din viață a titularului lor. Chiar și în materie patrimonială constatăm că există anumite drepturi și obligații într-atât de strâns legate de persoana titularului (*intuitu personae*) încât se vor stinge concomitent cu acesta, precum obligațiile de întreținere, dreptul de rentă viageră, uzufructul viager, dreptul la pensie etc.

§2. Data și locul deschiderii moștenirii în Codul civil

Conform art. 954 alin. (1) C. civ., moștenirea unei persoane se deschide în momentul decesului acesteia. Astfel, decesul poate fi fizic constatat sau declarat prin hotărâre judecătorească^[2]. Totodată, dispa-

[1] D. NEGRILĂ, *op. cit.*, p. 12.

[2] Art. 954 alin. (2) Moștenirea se deschide la ultimul domiciliu al defunctului. Dovada ultimului domiciliu se face cu certificatul de deces sau, după caz, cu hotărârea judecătorească declarativă de moarte rămasă definitivă. (3) Dacă ultimul domiciliu al defunctului nu este cunoscut sau nu se află pe teritoriul României, moștenirea se deschide la locul din țară aflat în circumscripția notarului public celui dintâi sesizat, cu condiția ca în această circumscripție să existe cel puțin un bun imobil al celui care lasă moștenirea. În cazul în care în patrimoniul succesoral nu există bunuri imobile, locul deschiderii moștenirii este în circumscripția notarului public celui dintâi sesizat, cu condiția ca în această circumscripție să se afle bunuri mobile ale celui ce lasă moștenirea. Atunci când în patrimoniul succesoral nu există bunuri situate în România, locul deschiderii moștenirii este în circumscripția notarului public celui dintâi sesizat. (4) Dispozițiile alin. (3) se aplică în mod corespunzător atunci când primul organ sesizat în vederea desfășurării procedurii succesoriale este instanța judecătorească.

riția declarată de către judecător nu are acest efect, fiindcă cel declarat dispărut este prezumat a fi în viață. În același context, moartea persoanei fizice reprezintă momentul încetării atât a capacității de folosință a acesteia, conform art. 35 C. civ., cât și a capacității sale de exercițiu. Astfel, este prilejul cu care toate drepturile și obligațiile persoanei fizice, nemai-putând fi exercitate de către titularul lor, se sting sau se transmit către moștenitori. Totodată, legea leagă deschiderea moștenirii de însuși momentul decesului persoanei fizice, deci nu numai de data morții, ci de ora, minutul sau chiar secunda în care a survenit încetarea din viață a celui despre a cărui moștenire este vorba^[1]. De menționat că numai faptul morții determină consecințe juridice pe tărâm succesoral, iar nu dispariția unei persoane întrucât absența, oricât de îndelungată ar fi, nu valorează prezumție de moarte și, pentru ca cel dispărut să poată fi declarat mort, trebuie obligatoriu întreprinsă procedura declarării judecătorești a morții, conform Codului civil și a Codului de procedură civilă^[2].

Data deschiderii moștenirii este clipa morții^[3]. În acest context, dovada datei decesului se face ori prin actul de stare civilă, care poartă denumirea de certificat de deces^[4], ori prin hotărârea judecătorească declarativă de moarte. În ceea ce privește valoarea probantă a acestor acte, aceasta este următoarea: constituie dovezi depline, dar doar până la proba contrară, putând fi înlăturate prin orice mijloc de probă. Totodată, conținutul acestor acte poate fi completat – de exemplu, cu ora sau minutul morții – prin orice mijloc de probă. Astfel, prezintă importanță stabilirea orei sau a minutului morții, în situația în care două persoane care au vocație succesorală reciprocă decedază în același zi^[5].

Nu se confundă data deschiderii moștenirii cu data deschiderii procedurii succesoriale, respectiv cu momentul declanșării formalităților de dezbatere a moștenirii, indiferent dacă aceasta se face pe cale notarială sau judiciară^[6]. *Dovada morții* – și, implicit, a datei acesteia – se va face

[1] D. NEGRILĂ, *op. cit.*, p. 21.

[2] I. MICESCU, *Curs de drept civil-sucesiunile ab intestat*, Ed. Themis Cart, Slatina, 2005, p. 26.

[3] I. GENOIU, *op. cit.*, p. 29.

[4] Legea nr. 119/1996 cu privire la actele de stare civilă, publicată în M. Of. nr. nr. 282 din 11 noiembrie 1996, republicată în M. Of. nr. 339 din 18 mai 2012.

[5] E. VERESS, *Drept civil. Moștenirea. Liberalitățile conform Noului Cod Civil*, *op. cit.*, p. 9.

[6] G. BOROI, L. STĂNCULESCU, *Instituții de drept civil*, Ed. Hamangiu, București, 2012, p. 518.

cu certificatul de deces. Acesta reprezintă înscris autentic, având forța probantă stabilită prin lege pentru această categorie de acte, și este întocmit de serviciul public comunitar local de evidență a persoanelor sau, după caz, de ofițerul de stare civilă din cadrul primăriei unde a avut loc decesul. Reglementarea actelor de stare civilă este dată de art. 98-103 C. civ. și de Legea nr. 119/1996 cu privire la actele de stare civilă^[1]. *Certificatul de deces* se completează pe baza certificatului medical constatator al morții și a declarației verbale a membrilor familiei defunctului sau, în lipsa acestora, a oricărei persoane care are cunoștință despre deces. Data trecută în certificatul de deces ca dată a morții trebuie să corespundă, așadar, actului medical prezentat și declarației persoanelor. Având în vedere că moartea este un fapt juridic, această dată va putea fi modificată, dacă nu corespunde realității, dovada putându-se efectua prin orice mijloc de probă. Nefiind vorba despre o constatare făcută prin propriile simțuri de funcționarul public ce întocmește certificatul de deces, mențiunile cuprinse în acest act cu privire la data morții fac dovada numai până la proba contrară. Prin urmare, în practică, notarul public instrumentator al unei cauze succesoriale se va putea afla în situația în care părțile solicită, în chiar cursul procedurii, anularea sau modificarea certificatului de deces pe motiv că data cuprinsă în conținutul său ca fiind aceea a decesului nu este cea reală. Într-o asemenea situație soluția poate fi ori acordarea unui termen corespunzător soluționării cauzei la instanță ori suspendarea procedurii succesoriale notariale. Dacă, însă, se solicită anularea sau modificarea certificatului de deces cu privire la data morții după emiterea certificatului de moștenitor, soluțiile vor fi diferite, după cum data decesului este anterioară sau ulterioară celei stabilite inițial, după cum părțile se înțeleg sau nu și după cum noua dată stabilită ca fiind cea a morții influențează ori nu elementele esențiale ale actului final al procedurii succesoriale^[2].

Nu de puține ori se pot ivi situații în care mai multe persoane decedează în aceeași împrejurare. Astfel, suntem în prezența unor comori-enți. Dacă nu se poate stabili ordinea în care au decedat, legea prezumă că ele au murit deodată și nu se vor moșteni reciproc, fiindcă nu au capacitate succesorală (nu sunt în ființă în clipa morții autorului lor). Această

^[1] Legea nr. 119/1996 cu privire la actele de stare civilă, publicată în M. Of. nr. nr. 282 din 11 noiembrie 1996, republicată în M. Of. nr. 339 din 18 mai 2012.

^[2] D. NEGRILĂ, *op. cit.*, p. 24.

prezumție are caracter relativ. Aceeași este soluția în cazul persoanelor care decedează în alte împrejurări, dar când nu se poate stabili ordinea în care au decedat^[1].

Moartea judecătorește declarată este reglementată de art. 49-57 C. civ., iar soluționarea cererii de declarare judecătorească a morții se face conform normelor Codului de procedură civilă. Faptul morții persoanei se dovedește cu hotărârea judecătorească de declarare a morții rămasă definitivă. Data decesului va fi cea stabilită ca dată a morții prin respectiva hotărâre judecătorească (data prezumată a morții). Conform art. 52 alin. (1) C. civ., cel declarat mort este socotit că a încetat din viață la data pe care hotărârea rămasă definitivă a stabilit-o ca fiind aceea a morții. Deoarece și aceasta este bazată pe faptul juridic al morții persoanei, dovada contrară se va putea face oricând, dacă se dovedește că nu era posibil ca persoana declarată moartă să fi decedat la acea dată, conform art. 52 alin. (3) C. civ., instanța de judecată fiind abilitată să rectifice data morții stabilită inițial. În același context, instanța poate anula hotărârea declarativă a morții dacă se dovedește că cel declarat mort este în viață, conform art. 54 alin. (1) C. civ., sau pe motiv că a fost găsit certificatul de deces al defunctului, conform art. 55 C. civ.

În același context, în ceea ce privește ora și minutul morții persoanei, în cazul declarării judecătorești a morții, pot fi stabilite prin însăși respectiva sentință. În cazul în care acestea lipsesc, ora decesului se va stabili prin aplicarea prezumției instituite de art. 52 alin. (1) C. civ., respectiv ultima oră a zilei stabilite ca fiind aceea a morții. În privința stabilirii minutului morții, legea nu dă nicio indicație, prin urmare deducem că acesta va putea fi dovedit prin orice mijloc de probă, în fața instanței de judecată^[2].

În ceea ce privește rectificarea datei decesului, indiferent că este vorba despre moartea fizic constatată sau de cea declarată judecătorește, poate determina consecințe dintre cele mai nedorite. Astfel, dacă data nou-stabilită este ulterioară celei dintâi, toate actele procedurale întocmite în dosar vor fi lovite de nulitate absolută ca pacte asupra unei moșteniri nedeschise. Aceeași soartă o vor avea și actele juridice încheiate de către moștenitori cu terțe persoane, ceea ce este de natură să perturbe și să îngreuneze circuitul juridic. Asemenea acte nu vor putea deveni valabile decât prin refacerea lor. Pe de altă parte, indiferent de caracte-

[1] D. NEGRILĂ, *op. cit.*, p. 24.

[2] I. GENOIU, *op. cit.*, p. 31.

rul datei nou-stabilite prin hotărârea judecătorească de rectificare, anterior sau posterior celei dintâi, se pot antrena consecințe grave în ceea ce privește persoanele apte să moștenească, data decesului autorului fiind de natură a determina capacitatea și vocația succesorală a moștenitorilor^[1].

În ceea ce privește importanța datei deschiderii moștenirii, aceasta se concretizează prin următoarele aspecte:

– succesibilității^[2] defunctului, capacitatea lor succesorală precum și drepturile pe care le au asupra moștenirii se stabilesc în funcție de această dată;

– marchează începutul curgerii termenului de prescripție de 1 an a dreptului de opțiune succesorală;

– marchează momentul transmiterii moștenirii la succesori, întrucât moștenirea se transmite succesorilor nu de la data acceptării, ci, retroactiv, din momentul deschiderii succesiunii;

– se determină legea aplicabilă, în cazul conflictului de legi în timp^[3];

– compunerea masei succesorale este cea din momentul deschiderii moștenirii, respectiv cea existentă la data decesului persoanei;

– validitatea actelor juridice asupra moștenirii este subordonată datei deschiderii moștenirii^[4].

Conform art. 954 alin. (2) C. civ., moștenirea se deschide la ultimul domiciliu al defunctului. Sediul materiei îl reprezintă art. 954 alin. (2)-(4) C. civ.

În acest caz nu contează locul decesului. Dovada ultimului domiciliu se face cu certificatul de deces sau, după caz, cu hotărârea judecăto-

^[1] D. NEGRILĂ, *op. cit.*, p. 26.

^[2] Un alt merit al actualului Cod civil rezidă în aceea că definește, pentru prima dată în legislația noastră, la propunerea literaturii de specialitate, noțiunea de succesibil. Astfel, potrivit dispozițiilor art. 1100 alin. (2), prin succesibil se înțelege persoana care îndeplinește condițiile cerute de lege pentru a putea moșteni, dar care nu și-a exercitat încă dreptul de opțiune succesorală. Așadar, calitatea de succesibil subzistă până la momentul exercitării dreptului de opțiune succesorală, ulterior acestui moment aceasta fiind înlocuită cu calitatea de succesor. Astfel, potrivit literaturii de specialitate, succesibilul reprezintă persoana care avea vocație succesorală, dar care nu a exercitat încă dreptul de opțiune succesorală. Se constată, așadar, că, în prezent, calitatea de succesibil este raportată la toate condițiile dreptului de a moșteni și nu numai la vocația succesorală.

^[3] *Ibidem*.

^[4] D. NEGRILĂ, *op. cit.*, p. 30.

rească declarativă de moarte, rămasă definitivă. Dacă ultimul domiciliu al defunctului nu este cunoscut sau nu se află pe teritoriul României, moștenirea se deschide la locul din țară aflat în circumscripția notarului public celui dintâi sesizat, cu îndeplinirea condiției ca, în această circumscripție, să existe cel puțin un bun imobil al celui care lasă moștenirea. În cazul în care în patrimoniul succesoral nu există bunuri imobile, locul deschiderii moștenirii este în circumscripția notarului public celui dintâi sesizat, cu singura condiție ca, în această circumscripție, să se afle bunuri mobile ale celui care lasă moștenirea. Atunci când în patrimoniul succesoral nu există bunuri situate în România, locul deschiderii moștenirii este în circumscripția notarului public celui dintâi sesizat^[1].

În ceea ce privește determinarea *locului deschiderii moștenirii*, aceasta prezintă importanță sub aspectul competenței în procedura notarială succesorală sau pentru stabilirea competenței instanțelor judecătorești în caz de litigiu.

Locul deschiderii moștenirii se stabilește în funcție de două situații pe care legea le are în vedere:

- cazul în care defunctul are un domiciliu cunoscut stabilit pe teritoriul României;
- cazul în care defunctul nu are domiciliul cunoscut sau acesta nu se află pe teritoriul României.

Regula, în acest caz, este cea stabilită de art. 954 alin. (2) C. civ., respectiv faptul că moștenirea se deschide la ultimul domiciliu al defunctului. Această regulă este justificată de interesul practic pe care îl prezintă, întrucât locul ultimului domiciliu al defunctului reprezintă temeiul stabilirii competențelor în toate problemele care sunt subsumate moștenirii.

Totodată, în materie de moștenire, regulile de competență sunt excepționale, imperative și absolute, ultimul domiciliu al defunctului fiind de natură a determina o competență exclusivă, de la normele căreia nu se poate admite nicio abatere. Locul în care defunctul și-a avut ultimul domiciliu nu se confundă cu locul decesului, acestea putând fi, de cele mai multe ori, diferite. Chiar dacă legea acordă competența eliberării certificatului de deces organelor de la locul unde a avut loc decesul, ultimul domiciliu al defunctului se va completa în funcție de datele concrete existente în actele de identitate ale persoanei cu privire la domiciliul pe care aceasta l-a avut^[2].

[1] D. NEGRILĂ, *op. cit.*, p. 30.

[2] *Idem*, p. 31.

Astfel, în vederea stabilirii ultimului domiciliu al defunctului trebuie să se țină seama de regula stabilită de art. 91 alin. (1) C. civ., care spune că dovada domiciliului și a reședinței se face cu mențiunile cuprinse în cartea de identitate. Totodată, pentru completarea rubricii aferente ultimului domiciliu al defunctului în certificatul de deces, funcționarul competent va folosi datele existente în cartea de identitate a persoanei decedate la rubrica domiciliu, fără a le putea în vreun fel modifica. Chiar și în cazul în care aceste date nu corespund realității, alin. (2) al art. 91 C. civ. prevede că, dacă nu au fost efectuate modificările legale în actele de identitate, schimbarea sau stabilirea domiciliului nu va putea fi opusă altor persoane. În același context, trebuie menționat faptul că este cu neputință ca rubrica destinată ultimului domiciliu al defunctului din certificatul de deces să conțină un alt domiciliu decât cel menționat în cartea de identitate a respectivei persoane^[1].

În materia moștenirii, dovada ultimului domiciliu se face cu certificatul de deces sau cu hotărârea judecătorească declarativă de moarte rămasă definitivă. Doctrinarii au subliniat câteva chestiuni importante cu privire la acest lucru. Astfel, în primul rând, aceștia au subliniat faptul că nu există nicio contradicție între prevederile art. 91 C. civ. – care stabilesc că dovada domiciliului se face cu mențiunile cuprinse în cartea de identitate – și cele ale art. 954 alin. (2) C. civ. – care spun că dovada ultimului domiciliu se face cu certificatul de deces. Spunem aceasta întrucât art. 91 C. civ. se referă la perioada în care persoana se află în viață și își dovedea, atunci când era cazul, domiciliul, în timp ce art. 954 alin. (2) C. civ. se referă la momentul în care persoana a decedat, fiind vorba despre dovedirea ultimului său domiciliu. Se consideră că între cele două articole ale legii există o reală corelare, ele trebuind obligatoriu coroborate întrucât mențiunile referitoare la domiciliul persoanei, stabilit și dovedit în condițiile art. 91 C. civ., stau la baza aprecierii și dovedirii ultimului domiciliu, în condițiile art. 954 alin. (2) C. civ. În același context, se consideră că sintagma *sau cu hotărârea judecătorească declarativă de moarte aplicată* ca alternativă a dovedirii ultimului domiciliu al defunctului este de natură să creeze anumite confuzii practice întrucât, chiar și în cazul în care decesul s-a constatat printr-o hotărâre judecătorească, se eliberează totuși un certificat de deces, conform Legii nr. 119/1996 cu privire la actele de stare civilă. Dovada ultimului domi-

[1] D. LUPULESCU, *Numele și domiciliul persoanei fizice*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 71.

ciliu al defunctului trebuie deci să se facă și în acest caz tot cu certificatul de deces, iar notarul public sesizat cu dezbaterea unei asemenea moșteniri este obligat să îndrume partea la organul competent a emite certificatul de deces, neputând să deschidă procedura succesorală notarială numai pe baza sentinței judecătorești de declarare a morții^[1].

În ceea ce privește dovada ultimului domiciliu al defunctului se va folosi certificatul de deces după cum urmează:

– pentru cetățenii români sau străini decedați în România, dovada ultimului domiciliu se va face cu certificatul de deces emis de autoritățile române competente;

– pentru cetățenii români decedați în străinătate, dovada ultimului domiciliu se va face cu certificatul de deces emis de autoritatea străină competentă, transcris de către oficiul de stare civilă competent;

– pentru cetățenii străini decedați în străinătate, dovada ultimului domiciliu se va face cu certificatul de deces emis de autoritatea străină competentă, apostilat sau supralegalizat.

În ceea ce privește actele *efectuate*^[2], dacă prin lege nu se prevede altfel, conform art. 956 C. civ., sunt lovite de nulitate absolută cele care au ca obiect drepturi eventuale asupra unei moșteniri nedeschise încă, precum actele prin care se acceptă moștenirea sau se renunță la aceasta, înainte de deschiderea ei, ori actele prin care se înstrăinează sau se promite înstrăinarea unor drepturi care s-ar putea dobândi la deschiderea moștenirii.

Nu se face distincție asupra^[3]:

- caracterului oneros sau gratuit al actului;
- obiectului actelor juridice;
- poziției de parte în actul juridic astfel încheiat sau de terț în respectivul raport juridic a celui despre a cărei moștenire este vorba;
- caracterului unilateral sau bilateral al actului;
- existenței sau inexistenței acordului celui despre a cărei moștenire este vorba.

Sanțiunea care intervine este, așa cum imperativ dispune art. 956 C. civ., nulitatea absolută.

[1] D. NEGRILĂ, *op. cit.*, p. 33.

[2] R.R. POPESCU, *Oprirea pactelor asupra unei succesiuni viitoare (nedeschise)*, în *In honorem Corneliu Bîrsan și Liviu Pop. Culegere de studii*, Ed. Rosetti, București, 2006, p. 376.

[3] D. NEGRILĂ, *op. cit.*, p. 45.

Pe cale de consecință, actul juridic respectiv va fi considerat a nu fi fost niciodată încheiat, cu toate consecințele care decurg din aceasta. Fiind vorba despre o nulitate absolută, el nu va fi susceptibil de confirmare, ci numai de refacere, cu respectarea condițiilor legale, făcându-se aplicarea prevederilor art. 1259 C. civ. Va fi posibilă, deci, încheierea unui alt act similar celui nul, dar numai după momentul deschiderii moștenirii, cu respectarea condițiilor de fond și de formă impuse de lege. Efectele actului astfel refăcut se vor produce numai pentru viitor, iar nu și pentru trecut^[1].

Locul deschiderii moștenirii, din punct de vedere notarial: determină competența de soluționare a cauzei succesoriale; determină competența în materia efectuării partajului succesoral; determină competența instanței în cazul anulării certificatului de moștenitor sau a celorlalte cereri privitoare la moștenire; determină competența secretarului consiliului local de a cere deschiderea procedurii succesoriale notariale; conform art. V din Legea nr. 133/2012^[2], care modifică Legea nr. 215/2001 a administrației publice locale, secretarul unității administrativ-teritoriale va comunica, în termen de 30 de zile de la data decesului unei persoane, camerei notarilor publici în a cărei circumscripție teritorială defunctul a avut ultimul domiciliu, o sesizare pentru deschiderea procedurii succesoriale, care va cuprinde:

- numele, prenumele și codul numeric personal ale defunctului;
- data decesului, în format zi, lună, an;
- data nașterii, în format zi, lună, an;
- ultimul domiciliu al defunctului;

[1] D. NEGRILĂ, *op. cit.*, p. 45.

[2] Legea nr. 133/2012 pentru aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 64/2010 privind modificarea și completarea Legii cadastrului și a publicității imobiliare nr. 7/1996, publicată în M. Of. nr. 506 din 24 iulie 2012.

Legea administrației publice locale nr. 215/2001, republicată în M. Of. nr. 123 din 20 februarie 2007, cu modificările și completările ulterioare, se completează după cum urmează:

După articolul 117 se introduce un nou articol, articolul 117¹, cu următorul cuprins:

Atribuția prevăzută la alin. (1) poate fi delegată de către secretarul primăriei unuia dintre ofițerii de stare civilă.

(3) Primarul va urmări îndeplinirea acestor atribuții de către secretarul primăriei sau, după caz, de către ofițerul de stare civilă delegat.

(4) Neîndeplinirea atribuției prevăzute la alin. (1) atrage sancționarea disciplinară și contravențională a persoanei responsabile, în condițiile alin. (3).